

Globalization and world-class universities

Kamran Mohammad Khani¹

Abstract

Globalization is a natural process extracted from the human instinct and encompasses the political, economic, social, cultural as well as the technological dimensions of human life. Enjoying the duty of educating people of the current generation as well as that of the future, higher education as an effective social institution, has started a mutual interaction with the globalization process. World class universities (WCU), today, are the most significant symbols of interaction between higher education and globalization. The purpose of this research is to better understand the globalization in the light of higher education and world class universities. The research method was descriptive and library-based using both hard copy and digital sources. Findings show that the world class university's concentration is placed upon the human capital, i.e. faculty members, students, administration staff and the graduates. In other words, world class university cannot be materialized unless the higher education leaders pay a specific attention to human capital development indexes insisting on the globalization. Concerning the evaluation of higher education service quality in a world class university, the most frequent index was customer satisfaction. The conceptual model of the research was also presented.

Keywords: Globalization, Higher education, World Class University.

1. Associate professor, Islamic azad university, science and research branch.

جهانی شدن و دانشگاه‌های کلاس جهانی

کامران محمدخانی^۱

چکیده:

جهانی شدن یک فرایند طبیعی و برگرفته از فطرت بشری است که همه ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تکنولوژیکی زندگی انسان را در بر می‌گیرد. از سوی دیگر، آموزش عالی نیز که از جمله اثرگذارترین نهادهای اجتماعی در هر جامعه‌ای است و مسئولیت سنگین تعلیم و تربیت نسل کنونی و نسل‌های آینده را بر عهده دارد، در تعاملی اثربخش با فرآیند جهانی شدن، در تحقق اهداف خود، وارد تعاملی دو سویه شده است. دانشگاه‌های کلاس جهانی امروزه، عالیت‌ترین نمود تعامل دو عرصه بزرگ جهانی شدن و آموزش عالی است. هدف از انجام این تحقیق، شناخت هر چه بهتر فرآیند جهانی شدن در قلمرو آموزش عالی و هم‌چنین دانشگاه‌های کلاس جهانی است. روش تحقیق در این پژوهش، اسنادی و کتابخانه‌ای است که در دو محیط واقعی (کتابخانه) و مجازی (کتابخانه‌های دیجیتالی) و جستجو در سایت‌های علمی و معتبر اینترنتی انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که عمده‌ترین تأکید و توجه دانشگاه‌های کلاس جهانی بر روی سرمایه‌های انسانی دانشگاه یعنی اعضای هیأت علمی، دانشجویان، کارکنان و فارغ‌التحصیلان است. به عبارت دیگر، حرکت بسوی کلاس جهانی امکان‌پذیر نیست؛ مگر آنکه رهبران آموزش

۱. دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات (دانشکده مدیریت و اقتصاد - گروه

مدیریت آموزش عالی) نشانی الکترونیکی: k.kamran@srbiau.ac.ir

عالی نگاهی خاص به تأمین شاخص‌های ارتقای سرمایه‌های انسانی با رویکرد جهانی شدن داشته باشند. هم‌چنین در بحث ارزیابی کیفیت خدمات آموزش عالی در یک دانشگاه کلاس جهانی، متداول‌ترین شاخص، رضایت مشتری است. شمایبی از این تحقیق در مدل مفهومی پژوهش نشان داده شده است.

کلید واژه‌ها: جهانی شدن، آموزش عالی، دانشگاه‌های کلاس جهانی

مقدمه:

امروزه پدیده‌ی جهانی شدن تمام ابعاد زندگی انسان را در بر گرفته است و انتظار می‌رود فرهنگ‌های محلی بیشتر به سمت یکپارچگی پیش روند. اگر آموزش عالی را بخشی از فرهنگ بدانیم، از آنجا که تولید و توزیع دانش به عنوان رسالت اصلی مؤسسات آموزش عالی یک فعالیت جهانی است، لذا آموزش عالی میتواند بستر مناسبی برای جهانی شدن فرهنگ باشد. جریان وسیع اطلاعات، ایده‌ها و دانش تولید شده در دانشگاهها، شبکه‌های تشکیل شده از افراد و مؤسسات آموزش عالی و هم‌چنین فن‌آوریهای اطلاعات و ارتباطات از جمله دلائل عمده‌ی جهانی شدن بیشتر آموزش عالی هستند. بنابراین، دسترسی به آموزش عالی فراملی و تحرک فزاینده‌ی دانشگاهیان در سراسر جهان باعث تغییرات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی زیادی در جوامع مختلف شده است. در اقتصاد دانش محور کنونی، جهانی شدن آموزش عالی نه تنها یک ضرورت، بلکه پاسخی مبتنی بر آینده نگری است، چراکه محیط‌های بسته، دیگر پاسخگوی اهداف گسترده‌ی آموزش عالی نیست (واعظی و قرونه، ۱۳۹۴).

امروزه سازمان‌ها دیگر در مرزهای ملی محدود نیستند (رایینز، ۲۰۰۸، ص ۳۰). برگر کینگ^۱ در انگلستان، مک دونالد^۲ در مسکو، اکسون موبیل^۳ در آمریکا و نوکیا در فنلاند، علاوه بر توسعه کمی و کیفی کارکنان و محصولات در کشور خود، از بازارهای جهانی در سراسر دنیا نیز با استفاده از گستردگی جغرافیایی آن برای رقابت و حفظ بقای خود بهره مند شده و به معنایی دیگر در صدد

1. Burger King
2. Mc Donald
3. Exxon Mobile

پاسخگویی به پدیده جهانی شدن هستند.

در نظام‌های آموزش عالی نیز رقابت بر سر کنترل منابع و تخصیص تجهیزات و نیز رقابت بر سر ارزش‌ها، در مرکز ثقل سیاست‌های دانشگاه‌ها قرار دارد (راولی و همکاران، ۱۳۸۲، ص ۷۱). دانشگاه‌ها امروزه، به عنوان سازمان‌هایی پویا و سیبرنتیک در نظام آموزش عالی برای فعالیت و حفظ بقاء و رقابت در مولفه‌های اصلی خود یعنی آموزش، پژوهش، خدمات اجتماعی، انتشارات و رشد حرفه‌ای، موظف به تدوین و توجه به شاخص‌های کلیدی عملکردی در برنامه‌های راهبردی خود با رویکرد جهانی شدن آموزش عالی هستند.

در این میان نظام اجتماعی جامعه و نظام دانشگاهی آموزش عالی، با یکدیگر تعاملی دوسویه و در هم تنیده تشکیل داده به گونه‌ای که جدا سازی این دو پدیده از یکدیگر کاری بسیار دشوار است. واترزا^۱ جهانی شدن را فرایندی اجتماعی می‌داند که در آن مرزهای جغرافیایی از بین رفته و تاثیر این محدودیت‌ها بر قراردادهای و پیمان‌های اجتماعی و فرهنگی کاهش می‌یابد. در این فرایند، اگرچه اقلیم‌ها و مرزهای جغرافیایی اهمیت دارند اما فاقد نقش‌های تعیین کننده سابق خود هستند، بطوری که در مطالعات جهانی شدن آموزش عالی ویژگی‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی بمراتب بیشتر از چارچوب مرزهای ملی مورد توجه قرار می‌گیرند (مهرعلی زاده، ۱۳۸۳). ظهور دانشگاه‌ها بعنوان نهادهایی اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای علمی و عملی جامعه یک ضرورت بود و روز به روز با پیچیده شدن زندگی انسان‌ها، این مراکز آموزشی و پژوهشی نیز متأثر از این درهم تنیدگی، به اشکال توسعه یافته تری چون ابر دانشگاه‌ها^۲، دانشگاه‌های مشارکتی و دانشگاه‌های کلاس جهانی درآمده و سبک‌های جدیدی را در مناسبات انسانی ایجاد کردند (قورچیان و همکاران، ۱۳۸۷).

دانشگاه‌ها در مسیر گذر از تحولات تکاملی و درهم تنیده آموزش عالی، با پارادایم‌های جدیدی در هزاره سوم مواجهند که با انقلاب اول یعنی دانشگاه‌های

چند نهادی^۱ شروع و به تدریج با انقلاب دوم یا دانشگاه‌های بزرگسالان^۲ و انقلاب سوم که همانا دانشگاه‌های از راه دور^۳ (قورچیان، ۱۳۸۳) بود، ادامه پیدا کرد. امروزه دانشگاه‌ها در اثر پدیده جهانی شدن و توسعه کم نظیر مناسبات بین‌المللی، در بستری از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات به شدت در حال توسعه و پوست اندازی هستند (محمدخانی و صادقی، ۱۳۹۱).

از جمله مهم‌ترین چالش‌های آموزش عالی در ایران و جهان، محیط در حال تغییر، رسالت‌ها، آموزش دانشجویان، حرفه علمی، تأمین منابع مالی، اداره امور دانشگاه‌ها، سیاست‌گذاری‌ها، همکاری‌های علمی بین‌المللی، مدیریت و ساختار، تقاضای اجتماعی، ارتباط دانشگاه با صنعت و کیفیت است (مشرف جوادی و همکاران، ۱۳۸۵) که در عصر جهانی شدن، ادامه حیات را برای بسیاری از دانشگاه‌های سنتی دشوار ساخته است. در این میان، دانشگاه‌های کلاس جهانی امروزه نه به عنوان یک پدیده نمایشی و غیر ضروری، بلکه به عنوان ضرورتی اجتناب ناپذیر، دیر یا زود، در نظام‌های آموزش عالی کشورهای در حال توسعه ظهور کرده و آنان را در مسیر این اتفاق جهانی با چالش‌هایی جدی مواجه خواهد ساخت.

بیان مسئله

دگرگونی‌هایی که در جهان پیرامون ما در جریان است، عرصه آموزش را نیز از تندبادهای سهمگین خود بی بهره نهاده است. انتقاد سیاستمداران، مسئولان دولتی و دیگران، به مدت زمانی که ما در کلاس‌های درس صرف می‌کنیم، به ارزش پژوهش‌های ما، به کیفیت و میزان آمادگی دانشجویان ما و به نقش ما به عنوان نخبگان و متخصصان در شکل‌گیری جامعه جهانی، روزه روز بیشتر می‌شود (آراسته، ۱۳۸۲).

دانشگاه‌های مدرن در پاسخ به تقاضاهای جامعه پس از انقلاب صنعتی، کالج‌های فنی و موسسات حرفه‌ای که بعداً به عنوان دانشگاه‌های پلی تکنیک

1. Multiversity
2. Andraversity
3. Televersity

تغییر نام پیدا کردند شکل گرفت. تربیت نیروی متخصص، افزایش دسترسی به آموزش عالی و پیشرفت بی وقفه در کسب اعتبارات حرفه‌ای منجر به شکل‌گیری وضعیت کنونی آموزش عالی گردید. بطوری که بر اساس قانون، دانشگاه‌ها به عنوان مکانی برای ایفای چهار نقش تعریف شدند: الف- مکانی برای ادامه تحصیل پس از اتمام دوره آموزش متوسطه که آخرین مرحله تحصیل اجباری می‌باشد. ب- تربیت نیروی متخصص و کارکنان نخبه (مدارس حرفه‌ای و تخصصی). پ- تولید دانش، فن آوری و ایدئولوژی (کارخانه دانش). ت- تجلی حس فردی و جمعی انسانی (موسسه فرهنگی).

دانشگاه‌ها برای پاسخ به نیازهای جدید در هزاره سوم متعهد به گسترش ظرفیت قضاوت، نوآوری، تفکر انتقادی، سواد معنادار^۱ و در عین حال، پرورش حس نوع‌دوستی، همکاری و خدمت‌رسانی به خلق هستند که با چالش‌هایی همچون: ۱- پژوهش‌های چند صدایی (سکولاریسم^۲، معنویت‌گرایی^۳ و پدیده جهانی سازی^۴)، ۲- درک فرایپیچیدگی، ۳- تغییر نگرش، روش، معیار و شاخص‌ها، ۴- کهنگی مفاهیم و روش‌های کاربست پژوهش، ۵- تبدیل محتوای برنامه درسی رسمی به میان رشته‌ای^۵ و فرا رشته‌ای^۶ - مسئله چند فرهنگی و ظهور فرهنگ سازمانی جدید آموزش عالی (مولکولی، مجازی و دیجیتالی)، مواجه است (قورچیان، ۱۳۸۳).

طی دهه‌های گذشته، علاقه به تحصیلات عالی در سطح بین‌المللی در اغلب کشورها افزایش یافته است. مزیت رقابتی دانشگاه‌های تخصصی، پاسخ به نیازهای جامعه فرایپیچیده، پرداختن به تحقیقات آینده پژوهی برای تحقق رسالت علم (تولید، انتقال و اشاعه دانش) برای تربیت شخصیت‌های پژوهشی، تحقق مفاهیمی چون: خویشاوندی حرفه‌ای در میان جامعه دانشگاهی، شهروندان جهانی با دانش و مسئولیت اجتماعی، ظهور سریع فن آوری‌های اطلاعات و ارتباطات نوین و وجود فضاهای مجازی، رشد و توسعه متوازن کمی و کیفی

1. Meaningful Literacy
2. Secularism
3. Spiritualism
4. Globalization
5. interdisciplinary

دانشگاه‌ها، ایجاد درک استعلایی در دانشجویان و در نهایت " این مفهوم که آموزش عالی ایجاد کننده‌ی ذخایر ارزشی و میراث بزرگ جاودانه انسانهاست، از جمله مسائلی است که با پدیده جهانی شدن در آموزش عالی عجین گشته اند بطوری که نقش دانشگاه‌ها در تبیین جهانی شدن پدیده‌ها یک واقعیت مهم تلقی می‌گردد (قورچیان و خورشیدی، ۱۳۷۹).

از جمله مهمترین مواردی که می‌تواند به عنوان مسئله تحقیق این پژوهش مورد بررسی قرار گیرد، می‌توان به نکات زیر اشاره نمود:

(۱) تأکید نسبی دانشگاهیان و مدیران آموزش عالی بر حفظ وضع موجود و عدم توجه به الگوها و مدل‌های نوین در این حوزه

(۲) حرکت رو به رشد ایران و دیگر کشورهای در حال توسعه بسوی جهانی شدن و لزوم شناخت ابعاد و مولفه‌های این فرآیند از سوی مجامع علمی و مدیران کشور

(۳) وجود خلاء نسبی در موضوع ادبیات جهانی شدن در کشور و به ویژه ادبیات مرتبط با آموزش عالی و جهانی شدن

اهمیت و ضرورت پژوهش

امروزه، دنیای آموزش عالی، دیگر دنیای اولیه آن نیست. بسیاری از پدیده‌ها "تغییر" کرده اند. تغییر برای آموزش عالی و دانشگاه‌ها دیگر یک فرصت نیست، بلکه یک ضرورت است. با نگاهی جمعیت شناختی به مشتریان آموزش عالی به سادگی می‌توان پی برد که امروزه دانشجویان تغییر کرده اند، جمعیت آنها نیز بطرز فزاینده ای افزایش یافته است. نیازها و تجربیات آنان نیز تغییر کرده است، دولت‌ها نیز تغییر کرده اند، همان گونه که نحوه زندگی در سطح جهانی تغییر کرده است. موسسات علمی باید خود را با دنیایی که رقابت جهانی در آن کلید پیشرفت محسوب می‌شود، سازگار کنند (هوسار، ۱۹۹۵ به نقل از آراسته، ۱۳۸۲ص ۱۹). به نظر می‌رسد پدیده‌ی جهانی شدن در آموزش عالی بعنوان یک الگوی "تغییر" برای هر کشوری می‌تواند هم ضرورت "تغییر" و هم فرصت "تغییر" را به همراه داشته باشد.

نقش دانشگاه‌ها در تبیین جهانی شدن پدیده‌ها یک واقعیت مهم تلقی می‌گردد. آگاهی از این فرایند جهانی شدن و اینکه چگونه با جهان متناسب شویم و با چه ساختارهایی به ارزشیابی ارزش‌های جامعه خود و جهان بپردازیم، از اهم وظایف جامعه دانشگاهی است (قورچیان و خورشیدی، ۱۳۷۹، ص ۱۹). عده‌ای جهانی شدن را هم‌سان‌سازی محصولات بر می‌شمارند که کارآیی و ثروت را برای تمام مردم در پی دارد. برخی دیگر بر کاهش قدرت دولت‌های ملی تأکید می‌کنند و توسعه سازمان‌های فراملی، همسانی فرهنگی، توسعه تجارت جهانی، شبکه‌های اجتماعی بین‌المللی، و افزایش سرعت ارتباطات و حمل و نقل در طول زمان و مکان را از تأثیرات جهانی شدن می‌دانند (کیم، ۲۰۰۷). بنابراین، چنین بنظر می‌رسد که چالش جهانی یکی از بزرگترین چالش‌های فراروی دانشگاه‌ها در طول تاریخ است (یوری، ۱۹۹۹ و اسکات، ۱۹۹۸ به نقل از مک کفری، ۲۰۱۰). از جمله مهمترین مواردی که می‌تواند به عنوان اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق مورد بررسی قرار گیرد، می‌توان به نکات زیر اشاره نمود:

۱) حساسیت آفرینی در مجامع علمی و دانشگاهی پیرامون موضوعاتی چون: جهانی شدن و دانشگاه‌های کلاس جهانی

۲) آشنا سازی مدیران، برنامه ریزان و سیاست‌گذاران آموزش عالی با ویژگی‌های دانشگاه‌های کلاس جهانی

۳) تقویت مبانی نظری و ادبیات تحقیق در حوزه‌های جهانی شدن و آموزش عالی با انجام این بررسی در موضوع جهانی شدن آموزش عالی و به ویژه دانشگاه‌های کلاس جهانی، پژوهشگر امیدوار است بتواند در پایان تحقیق برای پرسش‌های زیر، پاسخ مناسبی بیابد. سوالات تحقیق عبارتند از:

۱) فرآیند جهانی شدن آموزش عالی چگونه است؟

۲) ابعاد و مولفه‌های دانشگاه‌های کلاس جهانی کدامند؟

۳) الزامات و پیش نیازهای دانشگاه کلاس جهانی چیست و ارایه خدمات در آنها چگونه انجام می‌شود؟

روش شناسی پژوهش

به منظور پاسخگویی به سئوالات فوق الذکر، بسیاری از منابع کتابخانه‌ای مورد جستجو و بررسی قرار گرفت. روش تحقیق در این مطالعه، همانگونه که اشاره گردید، روش کتابخانه‌ای است که در آن معتبرترین منابع، کتب و مقالات الکترونیکی و چاپی مطالعه گردید. به دلیل کمبود ادبیات در حوزه دانشگاه‌های کلاس جهانی و عدم وجود پژوهش‌های میدانی در این خصوص، محقق در تلاش برای غنا بخشی به مبانی نظری و ادبیات پژوهش، اقدام به انجام این مطالعه نمود. پژوهشگر بسیار امیدوار است که ادبیات موجود، به نوبه خود، بتواند زمینه‌هایی را برای تحقیقات میدانی بعدی فراهم نماید.

ادبیات پژوهش

جهانی شدن

مانوئل کاستلز^۱ جهانی شدن را ظهور جامعه‌ای شبکه‌ای می‌داند که بافت اصلی و تار و پود آن را اطلاعات و نظام ارتباطات الکترونیک تشکیل می‌دهد و علاوه بر حوزه اقتصادی و سرمایه‌داری، جامعه و فرهنگ را نیز در بر می‌گیرد (کاستلز، ۱۳۸۰).

مک‌گرو^۲ در تعریف جهانی شدن به بحث ارتباطات متقابل میان جوامع پرداخته و جهانی شدن را به این صورت تعریف کرده است: "افزایش شمار پیوندها و ارتباطات متقابلی که فراتر از دولت‌ها و جوامع ایجاد شده و نظام جدید جهانی را می‌سازند." جهانی شدن به فرایندی اطلاق می‌شود که از طریق آن حوادث، تصمیمات و فعالیت‌های یک بخش از جهان می‌تواند نتایج مهمی را برای افراد و جوامع در بخش‌های بسیار دور کره زمین در برداشته باشد (سعیدی و کیا، ۱۳۸۵، ص ۱۱).

برخی از افراد از جهانی شدن به عنوان نیروی رهایی بخش و برخی دیگر، از آن با عناوینی همچون چپاول جهانی و تبعیض یاد کرده‌اند (هوگارت مورفی

1. Manuel castells

2. Macgrow

، ۱۳۸۳). در جهان معاصر که با ارتباطات و حمل و نقل بسیار سریع در گستره جهانی مشخص می‌شود، آگاهی مردم از نابرابری‌ها و تبعیض‌های موجود بسیار بیشتر است (گل محمدی، ۱۳۸۱).

دورین ماسی با توسل به مفهوم "هندسه قدرت"، این پدیده‌ی مهم را بررسی می‌کند. او برجسته‌ترین ویژگی دنیای جهانی شده معاصر را فشردگی زمان - فضا می‌داند که محصول پیشرفت‌های شگفت‌انگیز در فن‌آوری‌های ارتباطات و حمل و نقل است. این فشردگی گرچه انسان‌ها را به یکدیگر نزدیک می‌کند ولی نابرابری و تبعیض را نه تنها نابود یا تعدیل نمی‌کند، بلکه آن‌ها را پیچیده‌تر و فزون‌تر می‌سازد.

نظریه پردازانی مانند دانیل بل که پیشرفت فن‌آوری‌های ارتباطی در دهه اخیر را زمینه‌ساز تحول شگرف اجتماعی و شکل‌گیری جامعه اطلاعات محور می‌دانند، در بررسی ویژگی‌ها و پیامدهای این نوع سازمان اجتماعی جدید، از افزایش نابرابری سخن می‌گویند. از آنجا که در چنین جامعه‌ای، اطلاعات در ردیف موثرترین و کارآمدترین ابزارها و امکانات زندگی قرار می‌گیرد، نابرابری در میزان دسترسی به آن، تبعیض‌های اجتماعی و اقتصادی شدید و گسترده‌ای را پدید می‌آورد (گل محمدی، ۱۳۸۱).

جهانی شدن آموزش عالی

قرن بیستم شاهد حرکت شگرفی در مسیر جهانی شدن بود و انتظار می‌رود که قرن بیست و یکم نیز بتواند بشریت را بیشتر در این مسیر قرار دهد. جهانی شدن که به عنوان "جریان فن‌آوری، اقتصاد، دانش، افراد، ارزش‌ها و ایده‌ها در سراسر جهان" تعریف شده است (نایت و ویت، ۱۹۹۷) اثر شگرفی بر همه‌ی جنبه‌های زندگی انسان و از جمله آموزش عالی داشته است. برخی از محققان، قرن بیست و یکم را قرن "تحرك آموزشی" و تعلیم جهانی توصیف کرده‌اند (لی، ۲۰۰۱) و اکنون مطالعه‌ی پدیده‌ی جهانی شدن آموزش عالی به یکی از موضوعات مورد علاقه‌ی پژوهشگران این حوزه تبدیل شده است (به نقل از واعظی و قرونه، ۱۳۹۴).

پیتر دراگر، آنجا که از جهانی شدن آموزش عالی سخن به میان می آید، بر این باور است که در جامعه ی دانشی، همه ی سازمان ها باید در رقابت جهانی شرکت کنند. علم و فناوری و فعالیت های مربوط به آن به ویژه در عصر حاضر بیش از هر فعالیت دیگری، خصلتی جهانی و بین المللی پیدا کرده است، لذا ضرورت برقراری ارتباطی فعال و پویا در تمام عرصه های علمی، با مجامع و محافل علمی بین المللی، بیش از پیش احساس می شود (شرقی، ۱۳۸۳).

آموزش عالی به مثابه ی یک ارائه دهنده ی تسهیلات عمومی دانش، ابزاری قوی برای خلق آینده ای بهتر برای جهان از نظر صلح، پایداری و توسعه است. این امر از طریق ایجاد یک جامعه ی دانشی آموزش عالی در یک ساختار چند فرهنگی اتفاق می افتد که مبتنی بر برابری و درک متقابل است. آموزش عالی هر جامعه ای بخشی از فرهنگ آن جامعه است، فرهنگی که به طور روز افزونی به سمت جهانی شدن پیش می رود. از طرف دیگر، تولید و توزیع علم و دانش به عنوان رسالت اصلی آموزش عالی، فعالیتی جهانی است. با عنایت به فراملی بودن دانش میتوان نتیجه گرفت که آموزش عالی پیشقراول نهادهای فرهنگی در حرکت به سمت جهانی شدن به شمار می رود. از این رو، با تمرکز بر آموزش عالی می توان دریافت که فناوری اطلاعات و ارتباطات امروزه فرصت های زیادی برای رشد و جهانی شدن آموزش عالی فراهم کرده است. با این حال، هر جامعه ای مسائل و چالش های خاص خودش را دارد که آموزش عالی آن جامعه ناگزیر از پرداختن به آنهاست (واعظی و قرونه، ۱۳۹۴).

شرایطی که آموزش عالی قرن های متمادی در ضمن آن به حیات خود ادامه داده، به نحو شگرفی در حال تحول است (راولی و همکاران، ۱۳۸۲ ص ۵۳). امروزه دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی با چالش های محیطی عمده ای دست بگریبانند که سرنوشت محتوم آنها را در مسیر حرکت به سمت جهانی شدن و یا عدم جهانی شدن رقم می زند. عمده ترین این چالش ها عبارتست از:

- تمایل و یا عدم تمایل مقامات عالی دولتی به رویکرد جهانی شدن دانشگاه ها
- مساعدت حامیان مالی و افراد خیر به کارکردهای بین المللی و جهانی دانشگاه ها
- نگرش و رفتار دانشجویان و خانواده هایشان نسبت به توسعه و رشد علمی و بین المللی

- همکاری و مساعدت هیأت علمی، مدیران و کارکنان دانشگاه‌ها در کارکردهای بین‌المللی دانشگاه

- تغییر رویکرد کلی جامعه، کارفرمایان، افراد محلی، مقامات و شرکت‌های تجاری و صنعتی به سمت تجارت جهانی (کلر، ۱۹۸۳).

از طرف دیگر، تاثیرات جهانی شدن بر نظام آموزش عالی موضوعات مختلفی را شامل می‌شود که شایسته است با نگاهی بین‌المللی مورد ارزیابی قرار گیرند تا به مرور بتوانند به حد استانداردهای جهانی برسند و متناسب با آنها ایفای نقش کنند (آراسته و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۴۹).

از جمله این موضوعات، بحث اعضای هیأت علمی است که افزایش تمایل به حرفه‌ای شدن و تخصصی شدن آنها منجر به ایجاد جهت‌گیری‌هایی در میان این بازیگران اصلی آموزش عالی نسبت به نهادها و رشته‌هایشان شده است که همواره باید مد نظر قرار گیرد. این جهت‌گیری، ظهور دو قطب اصلی را بدنبال داشته است که از آنها به عنوان اعضای هیأت علمی جهانی و ملی یاد می‌شود (گلندر، ۱۹۵۷ به نقل از آراسته، ۱۳۸۲، ص ۱۸). هیأت علمی جهانی افرادی هستند که همتایانشان، در کل جهان یا در سراسر کشور مشغول به کارند. آنان علائق علمی و تخصصی خود را به اشتراک نهاده و در جهت تحقیق و انتشار، کسب پاداش و رضایت از فعالیت‌های علمی‌شان و استفاده از دانشگاه‌های خود به عنوان جایگاهی برای فعالیت‌های بیرونیشان تلاش می‌کنند. اعضای هیأت علمی جهان وطن معمولاً اهمیت کمی برای موضوعات نسبتبانی ارزش قائل‌اند و از خود در وهله اول به عنوان متخصصان و صاحب نظران و در وهله دوم به عنوان اعضای هیأت علمی در یک دانشگاه خاص یاد می‌کنند. اعضای هیأت علمی محلی، از سوی دیگر افرادی هستند که در وهله اول تعهد اصلی‌شان به دانشگاهی است که در آن کار می‌کنند. آنها می‌کوشند که در زندگی دانشگاهی حل شوند، توجه خود را معطوف به آموزش نمایند و در فعالیت‌های دانشگاهی مشارکت ورزند. آنها ممکن است درباره خود، اصالتاً به عنوان عضوی از هیأت علمی در دانشگاهی خاص، و در وهله دوم به عنوان متخصصان و صاحب نظران مستقل بیندیشند. (آراسته و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۴۹).

جهانی شدن آموزش عالی از دو منظر "دسترسی" و "تحرك" قابل بحث و

بررسی است. از منظر اول، با بهره گیری از فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، دسترسی به آموزش عالی می‌تواند در سطح وسیع و در بین کشورهای گوناگون برای اقشار مختلف مردم گسترش یابد. از منظر دوم، تحرک جهانی دانشجویان، پژوهشگران و مدرسان می‌تواند فهم بین فرهنگی را ارتقا داده و همچنین منجر به دوستی بین‌المللی میان ملت‌های مختلف گردد. بهر صورت، فرایندهای جهانی شدن منجر به شکل‌گیری یک "اجتماع علمی جهانی" می‌شود، اما آیا این به معنای تضعیف نظام‌های ملی آموزش عالی است؟ (واعظی و قرونه، ۱۳۹۴).

دانشگاه‌های کلاس جهانی

اصولاً "اینکه بتوانیم دانشگاه‌ها را به کلاس جهانی و غیر کلاس جهانی تقسیم کنیم کار ساده‌ای نیست. دانشگاه‌های کلاس جهانی معمولاً دارای ویژگی‌هایی هستند که آنها را از دیگر دانشگاه‌ها متمایز می‌سازد. نیلند (۲۰۰۰) برای این دانشگاه‌ها ده خصوصیت را ذکر می‌کند که عبارتند از:

- ۱) کیفیت اعضای هیئت علمی
- ۲) شأن و منزلت پژوهشی دانشگاه
- ۳) دارا بودن دانشجویان کارشناسی با استعداد
- ۴) حضور دانشگاه در عرصه‌های بین‌المللی
- ۵) بکارگیری مناسب منابع انسانی، مالی، فیزیکی، فن آوری و داده‌ها
- ۶) شبکه سازی و پیوند آفرینی
- ۷) گستردگی و تنوع رشته‌ها
- ۸) هوشمندی دانشگاه نسبت به فن آوری‌های نوین
- ۹) اعمال مدیریت مناسب
- ۱۰) بین‌المللی سازی همه جنبه‌های دانشگاه

ابوبکر^۱ (۲۰۰۶) نیز بر این باور است که یک دانشگاه کلاس جهانی ۱۲ ویژگی دارد که در بر گیرنده طیف وسیعی از عوامل از جمله استادان، دانشجویان و کارکنان اداری دانشگاه، همکاری‌های تحقیقاتی بین‌المللی، برنامه‌های پویا و انگیزه آفرین برای دانشجویان و کارکنان، میزان ثبت نام دانشجویان خارجی، دریافت جوایز بین‌المللی از موسسات جهانی، حکمرانی خوب و نیز شناسایی و جذب فارغ‌التحصیلان است. در همین راستا، احمد باجونید^۲ (۲۰۰۶) نیز معتقد است که شرط لازم برای برپائی یک دانشگاه کلاس جهانی، اطمینان از داشتن استادانی با کلاس جهانی، دانشجویانی با کلاس جهانی، کارکنانی با کلاس جهانی، امکانات و تسهیلاتی با کلاس جهانی و نیز یک محیط یادگیری با کلاس جهانی است.

بنا بر آنچه که در مورد ویژگی‌های دانشگاه کلاس جهانی و الزامات بر پائی آن گفته شد، می‌توان پی برد که تمرکز و تأکید عمده اغلب تعاریف، بر سرمایه انسانی دانشگاه یعنی اعضای هیأت علمی، دانشجویان، کارکنان و فارغ‌التحصیلان است. برای تحقق استانداردهای کلاس جهانی، دانشگاه‌ها نیازمند افرادی با کلاس جهانی هستند. فارغ‌التحصیلان با کلاس جهانی نیز بوجود نمی‌آیند مگر اینکه اعضای هیأت علمی قادر باشند که مهارت‌ها، تجربیات و دانش مطلوب را به گونه‌ای موفقیت آمیز به دانشجویان ارائه کرده باشند. از آنجائی که ارزیابی این دانش آموختگان توسط کارفرمایان آنها صورت می‌گیرد، در صورت رضایت آنها از توانمندی و مهارت‌های فارغ‌التحصیلان، می‌توان چنین نتیجه‌گیری نمود که اعضای هیأت علمی آن دانشگاه از کیفیت یک دانشگاه کلاس جهانی برخوردارند.

جهانی شدن و خدمات در دانشگاه کلاس جهانی

اگرچه، ارزیابی خدمات دانشگاه‌های کلاس جهانی با استفاده از شاخص‌های مختلفی انجام می‌شود، با این وجود یکی از متداول‌ترین این شاخص‌ها، شاخص

1. AbuBakar
2. AhmadBajunid

رضایت مشتری است (آمبانی^۱، ۲۰۰۳). این شاخصها قادر است میزان خشنودی و رضایت دریافت کننده خدمات را اندازه گیری نماید (وان جوسو^۲، ۲۰۰۴). از خدمات کلاس جهانی در بسیاری از موارد به عنوان خدمات درجه یک نام برده می شود (فانگ^۳، ۲۰۰۵). بنابراین، خدمت کلاس جهانی خدمتی است که محصولات و خدمات با کیفیت خیلی بالا را که در عین حال باعث خشنودی و رضایت مشتریان شده و آنها را در خرید مجدد، استفاده در دفعات بعد و نیز مصرف دوباره کالا یا خدمات مصمم تر می کند، ارائه می نماید. در آموزش عالی نیز ارائه خدمات آموزشی، پژوهشی و مشاوره ای برای تربیت و پرورش انسان های بهتر برای ساخت دنیایی بهتر کاملاً ضروری است. یک خدمت با کیفیت بالا در آموزش عالی در بر گیرنده یک تدریس عالی، یک یادگیری عالی و یک انتقال دانش عالی است (ابوشاه^۴، ۲۰۰۶).

در یک دانشگاه کلاس جهانی، خدمات ارائه شده از سوی اعضای هیأت علمی هم باید درجه یک باشد (زکریا و همکاران، ۲۰۰۹). فارغ التحصیلان هم به عنوان یک متغیر مهم دیگر، همانطور که قبلاً بیان شد، باید از کیفیت بالایی برخوردار باشند که البته این امر محقق نمی شود مگر بواسطه ارائه خدمات آموزشی با کیفیت. اگر اعضای هیأت علمی بتوانند دانش درست، با کیفیت و درجه یک را به دانشجویان انتقال دهند، باعث پیشرفت تحصیلی آنها و در نتیجه بهبود خروجی های نظام آموزش عالی می گردد (ابوشاه، ۲۰۰۶).

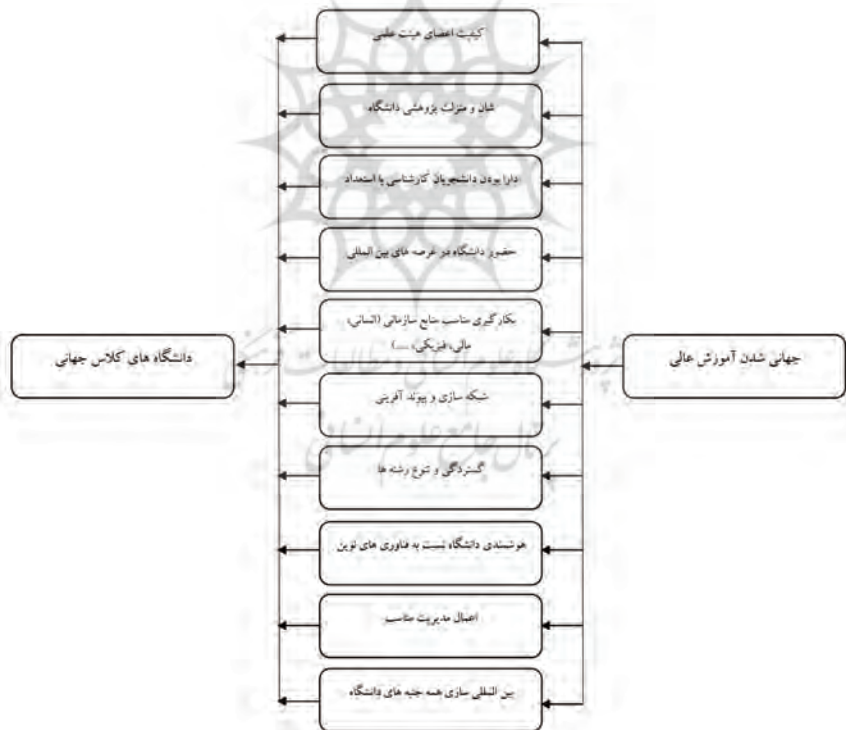
دانشجویان نیز در کنار فارغ التحصیلان، به عنوان مشتریان و سرمایه های اصلی دانشگاه مورد توجه قرار می گیرند (کودچاکر، ۲۰۰۳). بنابراین، یک دانشگاه جهانی می بایست از برپائی یک نظام آموزشی با کیفیت اطمینان حاصل نموده و بسترهای لازم برای استقرار یک محیط یادگیری مناسب را به منظور بهبود فرآیند یادگیری فراهم نماید. در بحث کلاس جهانی بنظر می رسد که صنعت نسبت به دانشگاه بمراتب بهتر عمل کرده است. احمد باجونید (۲۰۰۶) بر این باور است که اعضای هیأت علمی برای نگرش ارتقا کیفیت باید همان روشی را

-
1. Ambani
 2. Wan Jusoh
 3. Fang
 4. AbuShah

دنبال کنند که صنعت پیش گرفت. به اعتقاد وی یک عضو هیأت علمی جهانی کسی است که بتواند دانشجویانش را برای حضور در جامعه جهانی آموزش داده و تربیت نماید. امبانی (۲۰۰۳) نیز بر این باور است که خدمات کلاس جهانی باید تضمین کننده کیفیت، عملکرد بالا و دستاوردهای عالی باشد. بررسی میزان سنجش خدمات کلاس جهانی بوسیله سطح بالائی از رضایت مشتری، کارائی حداکثری فن آوری و بهبود مستمر امکانات و تسهیلات صورت می پذیرد.

مدل مفهومی پژوهش

با عنایت به ادبیات پژوهش که در صفحات پیشین مورد بررسی قرار گرفت و نیز با توجه به آنچه که در مبانی نظری جهانی شدن، آموزش عالی و دانشگاه‌های کلاس جهانی گزارش گردید، مدل مفهومی پژوهش را به شکل زیر می توان ارائه نمود:

مدل مفهومی پژوهش

■ نتیجه‌گیری:

در یک جمع بندی، جهانی شدن را می‌توان یک فرایند عمومی که نشأت گرفته از نهاد و فطرت بشری است، دانست. این فرآیند که در قالب یک پروسه و نه یک پروژه، همه ابعاد زندگی انسان را در بر خواهد گرفت، فرصتی است که در اثر کوتاهی، غفلت و اهمال کاری می‌تواند تبدیل به یک چالش و حتی یک تهدید بزرگ فرهنگی، علمی، سیاسی و اقتصادی شود، در حالی که شناسایی کامل این پدیده و مدیریت صحیح آن می‌تواند متضمن دستاوردهایی بزرگ برای هر کشوری باشد. آموزش عالی نیز که از جمله اثرگذارترین نهادهای اجتماعی در هر جامعه‌ای است، مسئولیت سنگین و مخاطره‌آمیز تعلیم و تربیت نسل کنونی و نسلهای آینده را بر عهده دارد. عمده‌ترین وظایف دانشگاه پژوهش و تولید دانش، آموزش و انتقال علم و نیز انجام خدمات اجتماعی و مشاوره‌های درون و برون سازمانی است که با همراهی و مشارکت اعضای هیأت علمی که اصلی‌ترین بازیگران عرصه آموزش عالی هستند، و نیز دانشجویان و کارکنان اداری انجام می‌شود. نحوه تعامل و اثرگذاری این دو مفهوم بر یکدیگر از رابطه‌ای دو سویه تبعیت می‌کند، بدین معنی که آموزش عالی با انجام وظایف آموزشی، پژوهشی و خدماتی خود در راستای فراهم سازی بسترهایی برای شناخت هر چه بهتر پدیده جهانی شدن و مدیریت بهینه آن گام‌های اولیه و پیشروانه‌ای را بر می‌دارد. جریان رو به گسترش جهانی شدن نیز از سوی دیگر، همچون امواجی شدید و بلند آنگاه که خیز بر می‌دارد، همه نهادهای یک جامعه و در درجه اول دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. جهانی شدن و آموزش عالی دو مفهومی هستند که در اثر تعامل سازنده با یکدیگر، قادر خواهند بود که موجبات شکوفایی یکدیگر را فراهم نمایند. دانشگاه‌های کلاس جهانی امروزه، عالیت‌ترین نمود تعامل دو عرصه بزرگ جهانی شدن و آموزش عالی است.

همانگونه که در صفحات پیشین اشاره شد، ابعاد و مولفه‌های دانشگاه‌های کلاس جهانی بسیار متفاوت و در برگیرنده طیف وسیعی از عوامل از جمله استادان، دانشجویان و کارکنان اداری دانشگاه، همکاری‌های تحقیقاتی بین‌المللی، برنامه‌های پویا و انگیزه آفرین برای دانشجویان و کارکنان، میزان ثبت نام دانشجویان خارجی، دریافت جوایز بین‌المللی از موسسات جهانی،

حکمرانی خوب و نیز شناسائی و جذب فارغ التحصیلان است. در یک جمع بندی و با نگاهی جامع می‌توان عمده‌ترین تأکید و توجه دانشگاه‌های کلاس جهانی را بر روی سرمایه‌های انسانی دانشگاه یعنی اعضای هیأت علمی، دانشجویان، کارکنان و فارغ التحصیلان دانست. به عبارت دیگر حرکت بسوی کلاس جهانی امکانپذیر نیست مگر آنکه رهبران آموزش عالی نگاهی خاص به تأمین شاخص‌های ارتقای با رویکرد جهانی شدن آموزش عالی داشته باشند.

در بحث ارزیابی کیفیت خدماتی که به ذینفعان آموزش عالی در یک دانشگاه کلاس جهانی ارائه می‌شود، همانگونه که قبلاً اشاره شد شاخص‌های متفاوت و متعددی وجود دارد. با این وجود یکی از متداول‌ترین آنها شاخص رضایت مشتری است که قادر است میزان خشنودی و رضایت دریافت‌کننده خدمات را که همانا دانشجویان بین‌المللی، استادان دارای کلاس جهانی، کارکنان متبخر، حمایتگر و آشنا به فضای بین‌المللی و نیز فارغ التحصیلان کلاس جهانی است، اندازه‌گیری نماید. بنابر این، خدمت کلاس جهانی در نظام آموزش عالی جهانی شده خدمتی است که محصولات و خدمات با کیفیت خیلی بالا را که در عین حال باعث خشنودی و رضایت ذینفعان شده و آنها را در تقاضای مجدد برای استفاده از آموزش عالی مصمم‌تر می‌کند، ارائه می‌نماید. یک خدمت با کیفیت بالا در آموزش عالی در برگیرنده یک تدریس عالی، یک یادگیری عالی و یک انتقال دانش عالی است.

■ منابع:

آراسته، حمیدرضا (۱۳۸۲). «رضایت شغلی اعضای هیات علمی دانش آموخته‌ی خارج از کشور در ایران»، فصلنامه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، شماره‌ی پیاپی ۲۷ و ۲۸، ص ۹۷-۱۲۵

آراسته، حمیدرضا؛ سبحانی نژاد، مهدی؛ همایی، رضا (۱۳۸۷)، وضعیت دانشگاه‌های شهر تهران در عصر جهانی شدن از دیدگاه دانشجویان، فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۵۰

قورچیان، نادرقلی و خورشیدی، عباس (۱۳۷۹)، شاخص‌های عملکردی در ارتقای مدیریت کیفی نظام آموزش عالی، انتشارات فراشناختی اندیشه

قورچیان، نادرقلی (۱۳۸۳)، دایره‌المعارف آموزش عالی، جلد ۱، انتشارات بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

قورچیان، نادرقلی؛ رضایی کلانتری، مرضیه؛ ملکی، حمید (۱۳۸۷)، انسان و جهان فرایچیده در هزاره سوم، انتشارات فراشناختی اندیشه، تهران

رابینز، استیفن پی؛ جاج، تیموتی ای (۲۰۰۸)، مبانی رفتار سازمانی، ترجمه دکتر سیدمحمد اعرابی و دکتر محمد تقی زاده مطلق. انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ دوم ویرایش نهم، تهران، ۱۳۸۹

راولی، دانیل جیمز؛ لوهان، هرمن دی؛ دولنس، مایکل جی (۱۳۸۲)، تغییر راهبردی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی برنامه ریزی برای بقاء و موفقیت، ترجمه حمیدرضا آراسته انتشارات دانشگاه امام حسین

محمدخانی، کامران؛ صادقی، مجید (۱۳۹۱)، جهانی‌شدن دانشگاه‌های ایران در فضای مجازی و اینترنت، همایش بین‌المللی آموزش و جهانی‌شدن، دانشگاه شهید بهشتی ۱۲ و ۱۱ شهریور ۱۳۹۱

مشرف جوادی، محمدحسین؛ کورنگ بهشتی، افسانه؛ محمدی اصفهانی، نفیسه (۱۳۸۵)، بررسی نظام آموزش عالی کشورهای جهان و ایران، پورتال جامع علوم انسانی

مهرعلی زاده، یدالله (۱۳۸۳)، دایره‌المعارف آموزش عالی، جلد ۱، انتشارات بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

سعیدی، رحمان؛ کیا، علی اصغر (۱۳۸۵). "نقش جهانی‌شدن و رسانه‌ها در هویت فرهنگی" نشر خجسته، چاپ اول

شرقی، عبدالعلی (۱۳۸۳). "ارتباطات بین‌المللی و توسعه علمی" دایره‌المعارف آموزش عالی، جلد اول، بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی، تهران، ۱۳۸۳.

کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). "عصر اطلاعات-اقتصاد جامعه و فرهنگ" ترجمه احمد علیقلیان، افشین خاکباز، تهران: طرح نو، چاپ اول

گل محمدی، احمد (۱۳۸۱)، جهانی شدن فرهنگ، هویت، نشر نی، چاپ اول

واعظی، مظفر الدین و قرونه، داوود (۱۳۹۴)، تاریخ مشاهده). " فرهنگ، جهانی شدن و آموزش عالی" نشریه برگ فرهنگ، صص (۵۰-۶۲)

AbuBakar, S.H., (2006). Akauntabiliti Akademia: Kursus Asas Pengajaran dan Pembelajaran Pensyarah Baru UiTM, Universiti Teknologi MARA.

AbuShah, I. (2006) "Menyingkap Sebuah Universiti", UPENA, Universiti Teknologi MARA, Shah Alam. Malaysia.

AhmadBajunid, I. (2006) "The World Class University", International Conference of University Learning and Teaching (InCULT), Universiti Teknologi MARA, Malaysia.

Ambani, M. (2003) "The Meaning of World Class Quality", World Class Quality: An Executive Handbook, Tata Mc Graw Hill.

Fang, M. W. (2005) "Address Regarding First-Class Universities" Chinese Education & Society: Nov/Dec 2004, Vol.37 (6), 8-20.

Keller, G. (1983). Academic strategy: The management revolution in American higher education. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Kudchadker, A. P. (2003). Bridging the Quality Gap between Industry and The Academia: World Class Quality: An Executive Handbook, Tata Mc Graw Hill.

McCaffery, Peter, (2010), *The Higher Education Manager's Handbook: Effective Leadership and Management in Universities and Colleges*, New York, Routledge, 2nd. Ed.

Niland, J. (1998). *The Challenge of Building World Class Universities in The Asian Region*, National University of Singapore.

O'Neill, M. & Black M. (1996), *Current Quality Issues in the Northern Ireland Tourism Sector*. The Kim, Ju Young (2007) *Rethinking media flow under globalisation: rising Korean wave and Korean TV and film policy since 1980s*. PhD thesis, University of Warwick. Wan Jusoh, W.J., (2004). *Service Quality & Customer Satisfaction*, International Islamic University, Malaysia Press.

Zakaria, Z. B., Ahmad, A. B. & Norzaidi, M. D. (2009). *Determining World Class University from the Evaluation of Service Quality and Students Satisfaction Level: An Empirical Study in Malaysia*. *International Journal of Scientific Research in Education*, Vol. 2(2), 59-66. Retrieved [DATE] from <http://www.ij sre.com>.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی